

Гаврилюк Вікторія, ст. 4 курсу економічного факультету; науковий керівник – к.е.н, доцент Коваль Л. А. (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ТІНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

***Анотація.** У статті досліджено причини тіньової діяльності та проблеми, пов'язані з тінізацією економіки України. Доведено, що найбільш масовим видом тіньової економічної діяльності є ухилення від сплати податків та обов'язкових платежів. Проаналізовано ризики держави як суб'єкта у сфері оподаткування, з'ясовується їх зміст. Виявлено фактори, що зумовлюють ризики та окреслено певні заходи щодо їх подолання.*

***Ключові слова:** тінізація економіки, детінізація економіки, національна безпека, легалізація, тіньова економіка.*

***Аннотация.** В статье рассмотрены причины теневой деятельности и проблемы, связанные с тенизацией экономики Украины. Обосновано, что самым массовым видом теневой экономической деятельности является уклонение от уплаты налогов и обязательных платежей. Проанализированы риски государства как субъекта в сфере налогообложения, выяснено их содержание. Выявлены факторы, обуславливающие риски и очерчены определённые меры по их устранению.*

***Ключевые слова:** тенизация экономики, детенизация экономики, национальная безопасность, легализация, теневая экономика.*

***Annotation.** The problems associated with reducing the shadow economy in Ukraine and the causes of shadow activity are shown in the article. It is emphasized that the most widespread type of shadow economic activity is evasion of taxes and obligatory payments. The risk state as a subject in the field of taxation, it turns out their contents is analyzed. The factors that cause risks and outlines specific measures to overcome them are taped.*

***Keywords:** shadow economy, legalization of the economy, national security, legalization, the shadow economy.*

Тіньова економічна діяльність в Україні набула значних обсягів та специфічних форм прояву. Так, за різними оцінками вітчизняних і зарубіжних фахівців, рівень тінізації української економіки сягає 40–50 % валового внутрішнього продукту (ВВП), що значно перевищує цей показник у порівнянні з розвинутими державами світу. Такий імідж України

відлякує іноземних інвесторів від того, щоб вкладати свої капітали в розвиток української економіки. Високий рівень тінізації економічної діяльності негативно впливає і на розвиток національної економіки, знижуючи її потенційні можливості в наповненні державного і місцевих бюджетів та розв'язанні гострих соціальних проблем, пов'язаних із забезпеченням зайнятості та добробуту значної частини населення. Так як Україна прагне побудувати соціально орієнтовану модель ринкової економіки європейського типу, проблема детінізації є нагальною.

За останні роки проблеми боротьби з тіньовою економічною діяльністю досить широко висвітлюються в публікаціях вітчизняних учених. Зокрема, теоретичні основи формування державної політики детінізації вітчизняної економіки знайшли висвітлення в наукових працях А. Базилюк, В. Гейця, А. Гальчинського, Т. Ковальчука та інших дослідників.

Актуальність і гостроту цієї проблематики підтверджують також розвідки вітчизняних учених В. Андрущенко, А. Базилюк, О. Барановського, В. Бородюка, В. Буряковського, З. Варналія, О. Гаврилюка, М. Єрмошенка, І. Івашук, С. Коваленка, А. Крисоватого, В. Мандибури, І. Мазур, В. Поповича, Т. Приходька, А. Соколовської, В. Суторміної, І. Таранова, О. Турчинова, В. Федосова, С. Юрія. Серед зарубіжних дослідників належне місце посідають роботи таких науковців, як Ю. Агафонов, О. Гуров, І. Жіліна, В. Ісправніков, Т. Корягіна, Л. Косалс, В. Лазовський, М. Ніколаєва, П. Ореховський, О. Осипенко, Г. Песчанских, В. Радаєв, Л. Соколовський, Д. Чернік та А. Шевяков.

Метою нашої статті є дослідження і аналіз тінізації в контексті економічної безпеки України та розроблення комплексу заходів, які стимулюватимуть процес детінізації.

Тінізація економіки – це процес поширення практики приховування прибутків від державних органів. Детінізація економіки – це цілісна система дій, спрямована передусім на подолання та викорінення причин та передумов тіньових явищ та процесів. Стратегічною метою детінізації економіки є істотне зниження рівня тінізації шляхом створення сприятливих умов для залучення тіньових капіталів у легальну економіку та примноження національного багатства [1].

Основними причинами, які гальмують процес виходу економіки України з тіні, є:

- системні вади податкової політики (чинна податкова система фактично зосереджена на максимальному залученні надходжень до бюджету, без урахування можливих негативних наслідків надмірного фіскального тиску на суб'єктів господарювання та громадян);

- відсутність повноцінного ринкового середовища (уповільнення інституційних, структурних та економічних змін, недосконалість ринкових механізмів призводять до неузгодженості державної економічної політики

з інтересами суб'єктів господарювання, які змушені самотійно розробляти неформальні механізми взаємної співпраці);

– високий рівень корупції та некомпетентність державних службовців (корупція є одним з головних чинників, який негативно впливає на розвиток України та залишається одним з найбільших перепон на шляху її інтеграції до світового співтовариства);

– нестабільність інвестиційного та підприємницького клімату;

– недостатній захист інвесторів;

– нестабільне політичне середовище та ін.

Зростання розмірів тіньової економіки в країнах Європи почало викликати занепокоєння міжнародної економічної і політичної спільноти. Це пов'язане з тим, що, по-перше, економічні та соціальні умови на макро- і мікрорівнях не можна точно і правильно оцінити, якщо значна частина основної економічної діяльності не відображена в офіційній статистиці. Наприклад, офіційне число безробітних може приховувати той факт, що невідома частина їх насправді працює й отримує доходи від неофіційної діяльності. По друге, тіньова економічна діяльність призводить до втрати доходів державного бюджету, оскільки суб'єкти тіньової діяльності ухиляються від сплати податків і внесків до фондів пенсійного і соціального страхування. По третє, поширення такого явища як тіньова економіка знижує ефективність функціонування офіційного сектору [2].

На думку вчених тінізацію економіки України зумовлюють такі чинники:

1) політична невизначеність, недовіра до дій влади та високий рівень бюрократизму;

2) недостатність інституційного забезпечення економічної політики країни;

3) неефективність управління державною власністю і захистом прав власників;

4) системні вади податкової політики та недосконалість бюджетної політики.

5) незбалансованість державної регуляторної політики;

6) деформація структури зайнятості населення;

7) рейдерство;

8) слабкість та недосконалість судової влади;

9) утворення тіньової парадержави.

10) непродуктивний вплив капіталів та інші чинники тінізації [3].

Тіньовий сектор постійно поширює зв'язки з легальною економікою, конкурує з нею та витісняє її з найбільших сфер господарювання. Тіньова економіка створює реальну загрозу національній безпеці та демократичному розвитку держави, негативно впливає на всі сторони суспільного життя: економіку, політику, управління, соціальну та гуманітарну сфери, громадську свідомість, міжнародні відносини з іншими країнами тощо [2].

Програмою економічних реформ на 2010–2014 роки передбачалося знизити частку тіньового бізнесу в нашій країні до 30 %, проте це завдання не було виконане. Отже, сьогодні тіньова економіка відіграє негативну роль в розвитку нашої держави.

Тому заходи щодо легалізації тіньового капіталу мають супроводжуватися комплексом жорстких інструментів подолання передумов корупції й запобігання подальшому розвитку тіньового сектора та відпливу за межі України. До таких інструментів варто віднести:

- проведення незалежної експертизи чинних законів та проектів нових законів України, а також нормативно-правових актів міністерств, відомств, органів місцевої влади на предмет їх відповідності Конституції України та антикорупційним законам України, впливу на розвиток і функціонування тіньової економіки;

- приведення у відповідність з новими соціальними та економічними умовами цивільного, господарського, кримінального, процесуального законодавства;

- забезпечення максимальної гласності та прозорості здійснення приватизації, прийняття рішень у приватизаційних конкурсах, управління державними пакетами акцій, дотримання постприватизаційних зобов'язань та процесів постприватизаційного перерозподілу власності;

- запровадження відповідальності керівників за штучне зниження вартості держпідприємства у перед приватизаційний період;

- посилення контролю за ефективністю використання державної власності, зокрема – запровадження відповідальності керівників державних підприємств за рівень економічних показників, виконання підприємствами платіжних зобов'язань, забезпечення реального взаємозв'язку між продуктивністю виробництва цих господарських одиниць та рівнем доходів їх керівного персоналу;

- забезпечення постійного моніторингу процесів, що відбуваються на фондовому ринку з метою фіксації негативних тенденцій концентрації контролю над підприємствами чи галузями, відмивання кримінальних коштів, незаконного вивезення капіталу з України, дій, спрямованих на підрив фондового ринку України.

Водночас необхідно зміцнити державний контроль за цільовим використанням бюджетних коштів, кредитних ресурсів та іноземних інвестицій. Для цього варто:

- забезпечити з використанням тендерних процедур, максимальної відкритості та гласності розподіл цільових кредитних ресурсів, бюджетних капіталовкладень та інших бюджетних асигнувань. Для цього допускати до участі у конкурсі слід лише суб'єктів підприємницької діяльності з перевіреною репутацією, які мають досвід роботи на українському ринку;

– запровадити контроль за дотриманням фінансових зобов’язань, якими супроводжувалось надання цільових кредитів, бюджетних вкладень та залучення інвестора;

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можна зробити висновок, що Кабінету Міністрів України потрібно від звинувачень бізнесу перейти до визнання власної провини за те, що не були вчасно створені належні умови для легалізації господарської діяльності. Виходячи з світового досвіду, варто встановити вичерпний перелік видів діяльності, доходи від яких завжди вважатимуться кримінальними. Це незаконний оборот наркотиків, незаконна торгівля зброєю тощо.

Реалізація зазначених заходів щодо тінізації економіки не лише сприятиме формуванню повноцінного ринкового середовища, розвитку економіки, процесу демократизації суспільства загалом, а й забезпеченню відродження та ефективного розвитку вітчизняного підприємництва.

1. Варналій З. С. Шляхи детінізації економіки України та її особливості / З. С. Варналій // Банківська справа. – 2007. – № 2. – С. 56–66. **2.** Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755–VI [Електронний ресурс] – 2012 – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>. **3.** Кондрат І. Ю. Тіньова економіка : сутність та сучасний стан в Україні / І. Ю. Кондрат, Т. П. Миндюк // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.2. Економіка, планування і управління галузі. – С. 186–188.